

ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ЎҚУВ ФАОЛИЯТИ УЧУН СУГГЕСТИВ МОТИВАЦИЯСИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

Юлдашев Элёржон Содикович

Қўқон педагогика институти мустақил тадқиқотчиси

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6790100>

Аннотация. Мақолада ўқувчиларнинг ўқув фаолиятига ижобий мотивацияни шакллантириш асосида таълим ютуқларига эришишнинг ўзига хос хусусиятлари очиб берилган. Таълим жараёнида таълим мотивлари ҳақида назарий ва амалий фикрлар билдирилган.

Калим сўзлар: ўқувчи, мотив, ўқув фаолияти, педагогик ҳолат, педагогик феномен

РАЗВИТИЕ СУГГЕСТИВНОЙ МОТИВАЦИИ К УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШКОЛЬНИКОВ

Аннотация. В статье раскрываются особенности достижения учебных достижений на основе формирования положительной мотивации на учебную деятельность учащихся. В процессе обучения высказываются теоретические и практические мнения о мотивации обучения.

Ключевые слова: школьник, мотивация, учебная деятельность, педагогическая ситуация, педагогический феномен

DEVELOPMENT OF SUGGESTIVE MOTIVATION FOR PUPILS' EDUCATIONAL ACTIVITIES

Abstract. The article reveals the specifics of achieving educational achievements based on the formation of positive motivation of students for educational activities. Theoretical and practical views on the motives of learning in the educational process are expressed.

Keywords: pupil, motive, educational activity, pedagogical state, pedagogical phenomenon.

КИРИШ

Бугунги кунда олий таълим тизимида таълим олувчиларга эмоционал иродавий таъсир кўрсатишни ривожлантириш ва бу орқали педагогнинг ўз имкониятларига ишонтира олишга қаратилган педагогик ёндашувлар долзарблик касб этмоқда. Бу орқали таълим сифатини ошириш, самарадорликка эришиш ва ўқувчиларда педагогик жараёнга ишониш истагини шакллантириш мақсад қилинмоқда. Шу билан бирга ўқувчиларда ўқитувчининг имконияти ва маҳоратига бўлган ижобий баҳонинг шаклланиши дарс самарадорлигини таъминлашнинг муҳим омили эканлигига доир ёндашувлар шаклланаётган вазиятдаў педагогларнинг суггестив қобилиятини ошириш муҳим педагогик вазифадир. Бундан кўринадики, ҳар бир жамиятда ижтимоий-психологик муҳитни соғломлаштириш, бўлажак авлодни ҳам руҳан, ҳам жисмонан соғлом қилиб тарбиялаш вазифаси глобал аҳамиятга эга.

Дунёнинг етакчи илмий тадқиқот марказларида ўлғуси ўқитувчиларда суггестив қобилиятларни такомиллаштиришнинг самарали метод ва воситаларини аниқлаш борасида илмий изланишлар олиб борилмоқда. Бугунги кунда дунё мамлакатларнинг ижтимоий, маънавий ва маданий ривожланишида ишон ва уна асосланган фаолият муҳим аҳамият касб этиб, цивилизациявий маданиятнинг бир қисми сифатида умумбашарий

кадриятлар сифатида кадрланиб келинмоқда. Шу нуқтаи назардан ҳам хорижда ўқитувчи-педагогларни янгича руҳитда, қиёфада тарбиялаш, уларда таълим олувчиларнинг руҳий иродавий таъсир кўрсатиш орқали ўзининг имкониятларини кўрсатишга тайёрлашга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Бу эса жаҳонда бўлғуси ўқитувчиларда суггестив қобилиятларни такомиллаштиришга эҳтиёжини вужудга келтирмоқда.

Ўзбекистонда ҳам педагог-кадрлар салоҳиятини ошириш, уларни тайёрлашнинг янгича тизимини ишлаб чиқиш, шу билан бирга бўлғуси ўқитувчиларда суггестив қобилиятларни такомиллаштириш ва ўз имкониятлари намоён қилишлари учун шарт-шароитларни яратиш беришга қаратилган кўпла ислохотлар амалга оширилмоқда. Олий таълим муассасаларида таҳсил олаётган бўлғуси педагогларнинг касбий малакасини ривожлантиришнинг замонавий, инновацион илмий-педагогик методикасини яратиш зарурати пайдо бўлмоқда. Шу боис давлатимиз томонидан олиб борилаётган ислохотларда педагогларнинг профессионал фаолиятини йўлга қўйиш вазифаларининг қўйилиши юқоридаги омиллар билан бевосита боғлиқдир.

ТАДҚИҚОТ МАТЕРИАЛЛАРИ ВА МЕТОДОЛОГИЯСИ

Ўқувчилар дунёқараши ва маданиятини ривожлантиришда ижтимоий мотивнинг педагогик жиҳатлари Р.Сафарова, Д.Темиров, С.Бабажанова, Ш.С.Шарипов, Б.Зиёмухаммадов, М.Очилов, Н.Муслимов, ўқувчиларда ижтимоий фаоллик ҳамда креативликни ривожлантиришда ўқув мотивнинг дидактик имкониятлари О.Мусурмонова, Э.Ғозиев, Б.Адизов, С.Давлетшин, У.Маҳкамов, М.Абдуллаева, каби мамлакатимиз етакчи олимларининг илмий изланишларида тадқиқ этилган.

Мустақил давлатлар ҳамдўстлиги мамлакатлари олимларидан И.П.Лодласый, А.Т.Цветкова, Г.А.Бокарева, В.С.Ильга, З.П.Шабалина, Г.И. Шукинанинг тадқиқот ишларида коммуникатив компетенция ва мулоқотнинг ижтимоий-психологик масалалари ёритиб берилган.

ТАДҚИҚОТ НАТИЖАЛАРИ

Мактаб таълими бугунги кунда инсон таълимининг энг узоқ босқичини ифодалаб, индивидуал муваффақият учун ҳам, бутун мамлакатнинг узоқ муддатли ривожланиши учун ҳал қилувчи омиллардан биридир. Ўқувчиларнинг ўқув фаолиятига ижобий мотивациясини шакллантириш таълим тизимининг асосий вазифаларидан бири бўлиб, халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш мақсадли дастурида ўз аксини топган.

Бугун мамлакатимизда "Замонавий мактаб" миллий таълим ташаббуси лойиҳаси доирасида илғор халқаро тажрибани ҳисобга олган ҳолда намунавий лойиҳалари бўйича рўйбга чиқариладиган умумтаълим муассасалари учун қуйидагилар ишлаб чиқилди ва тасдиқланди:

ўқитишнинг махсус таълим стандарт ва дастурлари;

ўқув жараёнини ташкил этиш бўйича алоҳида талаблар;

мослаштирилган ўқув адабиётларининг рўйхати;

тегишли даражани аниқлаш мақсадида умумтаълим муассасаларини баҳолашнинг тартиби;

Миллий таълим тизимидаги устуворликларнинг ўзгариши, педагогик жараён иштирокчиларининг субъект ва субъектлар ўзаро таъсирининг шартларини излаш

Ўқувчиларнинг ижобий барқарор мотивациясини ривожлантиришнинг энг муҳим вазифасини кўяди. Компетенциявий ёндашувга асосланган янги таълим стратегияси асосида ўқув жараёнининг субъектив компонентига қизиқиш тобора ортиб бораётганида, таълим натижасига ва ўқувчи шахсий тақдирини белгилаш жараёнига бўлган муносабат ўзгарди.

Фалсафий ва психологик-педагогик адабиётларни таҳлил қилиш, мактаблар тажрибасини ўрганиш қуйидаги қарама-қаршиликларни аниқлади:

замонавий маҳаллий мактаб ўқув жараёнининг педагогик жараён иштирокчиларининг субъект-субъект муносабатларига йўналтирилганлиги ва ўқувчиларнинг таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивациянинг намоён бўлиши учун ижтимоий ҳодиса ўртасида ўқувчиларнинг ўқув фаолияти учун ўз-ўзидан пайдо бўлган мотивнинг кўплаб намоёнлари;

ижобий барқарор мотивацияли ўқувчиларга бўлган талаб ва ижобий барқарор мотивацияни шакллантириш дастурларининг йўқлиги;

ўқитувчиларни ўқув жараёнида мактаб ўқувчиларига ўқитишнинг шахсга йўналтирилган ва тизимли фаолиятига йўналтириш ва мактаб педагогик амалиётининг ҳақиқий шароитида модельнинг йўқлиги.

Бугунги кунга қадар ишлаб чиқилган назарий тадқиқотлар ва мактаб тажрибаси шуни кўрсатадики, мотивация - бу турли мотивлар, мотивлар, эҳтиёжлар, қизиқишлар, интилишлар, мақсадлар, интилишлар, мотивацион муносабат ёки мойиллик, идеаллар ва бошқалар. кенг маъно умуман ҳулқ -атворни белгилашни назарда тутди. Психологик ва педагогик тадқиқотларда мавжуд бўлган ижобий барқарор мотивациянинг моҳияти ҳақидаги ҳулосаларни ўрганиш ва умумлаштириш тадқиқот жараёнида қўлланилган асосий таърифни шакллантиришга имкон берди.

МУҲОКАМА

Ижобий барқарор мотивация-бу ўқувчининг ўқишга фаол, шахсий тарафкашлик муносабатини белгилайдиган, унга ҳал қилишнинг умумлаштирилган усулларини ўзлаштирган ҳолда, унинг эҳтиёжлари ва манфаатларини қондиришни тартибга солишга қаратилган самарали ҳаракатларнинг нисбий давомийлигини таъминлайдиган мотивлар мажмуи.

Ўрта синфларда ижобий барқарор мотивациянинг намоён бўлишини белгилайдиган моҳият ва асосий омилларнинг таҳлили бизга қуйидагиларни тасдиқлашга имкон беради:

таълим мотивацияси ўзига хос туртки сифатида мураккаб тузилиш билан тавсифланади, унинг шаклларида бири ички ва ташқи мотивация тузилиши;

ижобий мотивациянинг барқарорлиги, интеллектуал ривожланиш даражаси ва таълим фаолиятининг табиати билан боғлиқлиги каби муҳим хусусиятлари;

Ижобий туртки мотивациясининг намоён бўлишига тўсқинлик қилувчи асосий омиллар қуйидагилардир: муваффақиятсизликка йўл қўймаслик, шахсий ташвиш, паст баҳо, ташқи атрибут;

шахснинг ўқув фаолиятининг асосий детерминантлари ютуқ мотивацияси ва шахснинг айрим хусусиятлари, биринчи навбатда, автономия;

ижобий барқарор мотивация бу фаолиятга хос бўлган бир қанча омиллар билан белгиланади. Биринчидан, у таълим тизимининг тузилиши ва таълим муассасасининг тури

билан ўзаро боғлиқ, бу ҳолда таълим фаолияти амалга ошириладиган мактаб; иккинчидан, ўқув жараёнини ташкил этиш; учинчидан, ўқувчининг субъектив хусусиятлари (ёши, интеллектуал ривожланиши, қобилиятлари, интилиш даражаси, ўзини ўзи қадрлаши, унинг бошқа ўқувчилар билан ўзаро таъсири ва бошқалар); тўртинчидан, ўқитувчининг мактаб ўқувчилари билан ўзаро таъсирининг субъектив хусусиятлари ва биринчи навбатда унинг ўқувчи билан бўлган муносабатлар тизими;

Ижобий барқарор мотивация, бошқа ҳар қандай турдаги каби, таълим фаолиятида йўналиш, барқарорлик ва намоён бўлиш динамикаси билан ажралиб туради.

Юқоридаги қоидаларни ҳисобга олиш мактабнинг педагогик жамоасига муҳим ва мураккаб вазифани - ўрта мактаб ўқувчиларининг ўқув жараёнида таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивацияни шакллантиришга имкон беради.

Мактабнинг ўқув жараёни ўқувчиларнинг гуруҳли шакллари ташкил этиш орқали ижобий мотивациянинг шаклланишига таъсир қилади, бу уларнинг шахсиятининг социализациясига ёрдам беради, бу оила ва уй хўжаликлари болаларига этарлича таъсир кўрсатмайди, уларни муваффақиятга эришиш учун мотивацияни шакллантиришга, шу жумладан таълим фаолиятига йўналтиради.

Бу факт мактаб ўқувчиларининг таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивацияни шакллантириш моделини ишлаб чиқиш ва амалиётга жорий этишни тақозо этади.

Мактабда ўқитиш жараёнида таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивацияни шакллантиришнинг ишлаб чиқилган модели қуйидаги принципларга асосланади: илмий ва тизимли, субъектив; онг, фаоллик ва мустақиллик; ривожланиш ва фаоллик, амалий йўналиш; коллективлик; акс эттириш.

Мактаб ўқув жараёнида ўқув фаолиятининг ижобий барқарор мотивациясини шакллантириш механизми асосий босқичлардан иборат: мақсадни белгилаш, таълим ҳаракатининг тузилишини аниқлаш, операция-когнитив, ишнинг ташкилий шакллари асосли танлаш, фаоллик-оператив, акс эттириш, ўсмирлар фаолиятини баҳолаш.

Биз ўқувчиларнинг гуруҳ фаоллигини ўқувчилар фаолиятини педагогик қўллаб-қувватлаш ҳолатларининг йиғиндиси сифатида қарадик, бунда ўқувчиларнинг ўқишга ижобий барқарор мотивацияси шаклланибгина қолмай, балки у ўзини намоён қилади. Шахсий ютуқлар тўғрисида ўқув фаолияти учун ижобий туртки мотивациясининг шаклланиши белгиланади. Ўқув фаолияти учун ижобий барқарор мотивациянинг барча учта компоненти учун мактабларнинг экспериментал ва назорат гуруҳларида ўқувчиларнинг ўқув фаолияти учун ижобий барқарор мотивациясининг намоён бўлишидаги фарқлар аниқланди;

Ўқувчиларни назорат ва экспериментал гуруҳлардаги тест натижаларини солиштирганда шуни таъкидлаш керакки, улар ўртасида ички мотивациянинг паст ва ўрта даражадаги намоён бўлишида сезиларли фарқлар мавжуд. Бошқарув гуруҳида ўқув жараёнида ўқувчиларга таклиф қилинадиган фаолият турлари учун одатда паст даражали ва камроқ ўртача даражали бўлади.

Ўқув фаолияти учун ижобий барқарор мотивация бу фаолият учун бир қатор ўзига хос омиллар билан белгиланади: таълим тизимининг ўзи, бу ҳолда мактаб муассасаси; ўқув жараёнини ташкил этиш; ўқувчининг субъектив хусусиятлари (ёши, интеллектуал

ривожланиши, қобилияти, интилиш даражаси, ўзини ўзи кадрлаши, унинг бошқа ўқувчилар билан ўзаро таъсири ва бошқалар); ўқитувчининг мактаб ўқувчилари билан ўзаро таъсирининг субъектив хусусиятлари.

ХУЛОСА

Ижобий барқарор шахсий мотивацияни шакллантириш - ўқувчиларнинг ташқи мотивациясини ички ҳолатга ўтказишга ёрдам берадиган муайян шароитларда ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасидаги фаол ўзаро муносабатларнинг мураккаб ва узоқ муддатли жараёни: ўқувчиларни ҳақиқий амалий машғулотларга жалб қилиш. гуруҳ фаолияти; дарсда ижобий ҳиссий тажрибалар учун қизиқишларнинг ривожланишига ҳисса қўшадиган фаол ўқитиш усулларидан фойдаланиш; ўқувчиларнинг ўз устида ишлашга бўлган эҳтиёжининг ортиши.

Аниқланишича, мактабда ўқув жараёнида таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивацияни шакллантириш моделини амалга ошириш натижасида ўрта мактаб ўқувчиларида эҳтиёж туфайли таълим фаолияти учун ижобий барқарор мотивация: синфда интеллектуал ўзини ўзи англаш, гуруҳдаги ўқув фаолиятининг кўникма ва малакалари, қобилиятларни ўзини баҳолашга тайёрлиги, машғулотлардан қониқиш ва синфдаги муваффақият даражаси шаклланган.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Tynan, M. C., Credé, M., & Harms, P. D. (2020). Are individual characteristics and behaviors necessary-but-not-sufficient conditions for academic success?: A demonstration of Dul's (2016) necessary condition analysis. *Learning and Individual Differences*, 77. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2019.101815>
2. Шепилова Н.Е. Моделирование процесса социально-педагогической адаптации студентов вуза // Дошкольное воспитание. – М., 2006. - №6.-С.120
3. Джегутанова Н.И. Развитие духовно-нравственного потенциала будущего учителя в процессе профессиональной подготовки в вузе на основе интегративного подхода: Автореф. дисс ... кандидата. пед. наук. – Москва: 2010. - 13с.
4. Отамуратов С., Хусанов, Раматов Ж. Маънавият асослари. - Т.: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 2002. - 157-158-бетлар.
5. Аҳмедова М. Педагогика тарихини ўқитишда талабаларнинг маънавий сифатларини тарбиялаш: Пед. фанлари ном. дисс. автореф. – Т., 2008 – 10-бет.
6. Жуманазарова Д. Миллий тарбиямиздаги юксак маънавий-ахлоқий фазилатларимиз. Илмий-оммабоп рисола.-Т.:«Фан» нашриёти, 2009. 56 б. - 37-38-бетлар.
7. Махмутова Г.И. Олий педагогик таълим тизимида талабаларни маънавий ривожлантиришнинг ижтимоий педагогик хусусиятлари: Педагогика фанлари номзоди дисс. – Т.: 2004.
8. Bakhromovich SI. The impact of managerial professional development on the effectiveness of Higher Education institution management. *Academicia: an international multidisciplinary research journal*. 2020;10(12):1014-20.
9. Siddikov, I. B. (2019). Философско-педагогические аспекты развития интеллектуальной культуры студентов. *Вестник Ошского государственного университета*, (3), 38-42.

10. Bakhromovich, S. I. Development trends and transformation processes in academic mobility in higher education in Uzbekistan and the world.
11. Bakhromovich, S. I. (2021). A comparative induction of the epistemological and theological views of medieval Islamic oriental scholars. *Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities*, 1(1.7 Philosophical sciences).
12. Bakhromovich, S. I. (2021). Views on the role of science in human and society life in islamic teaching. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 1(3), 79-86.
13. Bakhromovich, S. I. (2020). Effects of Objective and Subjective Factors to Develop Intellectual Culture of Youth. *Canadian Social Science*, 16 (2), 55-59 p.
14. Bakhromovich, S. I. (2018). Social and philisophical performance of making youth's intellectual culture. *European science review*, (7-8).
15. Bakhromovich, S. I. (2020). Analysis Of Modern Approaches To Ensuring The Effectiveness Of Management In Higher Education Institutions. *The American Journal of Social Science and Education Innovations*, 2(12), 364-369.
16. Bakhromovich, S. I. (2021). Philosophical comparative studies of the epistemological and theological views of medieval eastern scholars. *Turkish Journal of Physiotherapy and Rehabilitation*. Turkey, 2021. №32 (3), (Scopus) – P. 30338-30355
17. Bakhromovich, S. I. (2022). Dialectical and synergetic features of the development of theological and epistemological views in medieval eastern islam. *European Journal of Humanities and Educational Advancements (EJHEA)*, - Las Palmas, Spain, Volume 3, Issue 2 February, 2022. – P. 79-83